

ЊЕГОШЕВА "ЛУЧА МИКРОКОЗМА" И КОСМИЧКИ СВЕТОВИ

МИЛОРАД РАДУНОВИЋ

Црновршка 10/5 (R-3) 35000 Јагодина

Резиме. Размотрени су астрономски и космички погледи у Његошевој "Лучи микрокозми".

Младога Радивоја Рада Петровића, касније калуђера, владике Петра (Његоша) у детињству су плениле раскошне слике природе и небеских висина. Нису свуда звездана јата тако крупна и светла као над Његушима и Ловћеном, јер тамо у ваздуху нема прашине ни честица градског и индустријског дима. С једне је стране море које гаси дим и прашину, а с друге стране камен са којег се честице не дижу. Туда је Радивоје, понекад и босоног, чувао овце са његушком децом.

Ко је бар једном на Његушима или Ловћену дочекао ведром ноћ, зимску или летњу, морао је бити задивљен "близином" звезда и њиховим сјајем. Човеку се чини да цело небо пламти од безбројних огњева који су "на домаку руке".

Од свога постанка, човек је био загладан у небеске висине и тражио путеве да продре у њине тајне. Раде је под руком свог учитеља Симе Милутиновића Сарајлије читао дела научника, филозофа, астронома и песника, па је тиме и његово трагање за суштином природе на земљи и тајнама васионе расло:

*Колико сам и колико пута
дубокијем заузет мислима
у цвијетно лдно природино
матер итедру запитива смјело
рад чега је Господ сатворио:
да л' рад дјеце своје млогобројне
или дјецу за ње удовољства,
но времена питатељница ми
са смијехом одговара њеним.*

Природа се насмејала његовом чедном и наивном питању, али он на томе није стао, па даље тражи одговоре на питања која му не дају мира:

*Колико сам земаљске мудраце
васпитава о судби човјека,
но њихови различни докази
друго ништа не представљају ми
до кроз мраке жедно тумарање.*

У посвети "Луче" свом учитељу Сими Милутиновићу (1845), у време највеће своје стваралачке моћи, Његош пише:

*Човјек орган доста слаби има
да изрази своје чуствовање,
зато зраке различите дава...
умна чуства да објелодани.*

Песник је испитивао природу човека на земљи, виноу се у космичка пространства, али до тајне коју људско биће носи у себи тешко је могао да дође:

*С точке сваке погледај човјека,
како хоћеш суди о човјеку –
тајна чојку човјек је највиша.*

А онда сагледава да је људски живот "сновиђење страшно" које привремено траје "на земаљском сајму бесмисленом", јер човек је на земљи гост, привремени њен житељ и нема сврхе да се "човјек брука са човјеком", па зато упозорава:

*Наше жизни прољеће је кратко,
знојно љето за њиме сљедује,
смутна јесен и ледена зима.*

Но, и поред тога што зна о себи, човек је лаком, грабљив, никад му није доста богатства и славе и у трци за богатством и славом он не види границе. Но, природа има своје законе који се не могу изиграти, па им не ваља супротстављати своје жеље:

*Ко ће луди вјетар зауздати?
Ко л' пучини забранит кинјети?
Ко л' границу жељи назначити?*

Због тих недостижних жеља на земљи нема ниједног срећног човека. Живот људи је саздан од вечитих зависти и контраста. Ограничени људи извргавају руглу умне и благородне, јер не могу да их достигну:

*Будалама кад би вјеровали,
поете су покољење лудо.*

Но баш ти контрасти доводе до визуелног и психолошког сагледавања истине:

*Нашу сферу да ноћ не полази
би л' овако лице неба сјало?
Без остријех зубах ледне зиме,
би л' топлоте благост познавали?
Без будалах тупога погледа,
би л' умови могли блистат свјетли?*

Само када два супротна појма стану један поред другог, могу да се упореде и да се истакне њихова разлика.

После овог увода, потрудићу се да вам "Лучу" приближим Његошевим стиховима и да истакнем главно у њој: космичко порекло душе човекове и телесни живот на земљи – све у вечитој борби и променама. Но, није лако следити Његошеве мисли и идеје о којима су наши и светски филозофи, књижевни критичари, естетичари, социолози, етнологзи, историчари (има их на стотине) објавили 270 књига. О Његошу су најразличитији аутори до данас одржали више од 17000 расправа и студија, и стално стижу нови прилози.

ЛУЧА КАО БОЖАНСТВЕНА ИСКРА ДУШЕ

Већ рекох да је човек од свог постанка посматрао живот око себе и небо, искићено звездама и планетама, тражио је одговор на многа питања. Читао је Његош Платона и друге грчке филозофе, затим великог енглеског песника Џона Милтона и његов "Изгубљени рај"; Дантеа Алигијерија и његову "Божанствену комедију", Ла Мартина и друге умове који су ишли за хришћанским учењем о постанку света. Ти људи су ишли крутим и константним правилима хришћанске цркве.

Но, иако су ти великани утицали на Његоша (он је понешто од њих позајмљивао, па се види извесна сличност између њихових дела и Луче), Његошева визија Космоса је плод његовог личног размишљања. Иако владика, Његош се не држи хришћанских концепција као Милтон и Данте. Зато је његова Луча више филозофски и песнички спев но религиозни. Он филозофским и песничким путем тражи одговор о постанку човека, а то се не поклапа са првим људима, Адамом и Евом, како се у хришћанској науци представљају.

Његошева светлост противи се хаосу таме. Он снажним поетским сликама представља свемир где свако сунце предводи своје планете.

ПОЛАЗАК СА ИДЕЈОМ У СВЕМИР

Тешко је кренути у "бескрајни океан ваздушни", "дје су сунца само искре свијетле", "дје ужасне буре торжествују" где смртни без руковође око не може отворити, где је мучен стравом погибије.

Песника је у свемир повела идеја, искра, луча:

*у ноћ, страшном буром разјечану,
сину мени зрака пред очима
и глас зачух како глас ангела:
"Ја сам твоје душе помрачене
зрака сјајна огња бесмртнога".*

Идеја је рекла песнику да је она искра огња бесмртнога и да ће га водити "вјечноме огњишту" из којег је и сама излетела, али песник не може у свемир са својим блатним телом које је привремена тамница слободне душе:

*Већ теготни оклоп физически
збаци с себе, ослободи га се,
под туђијим не стењи бременом...
оно је ручак гада пузећега.*

Идеја је дигла песникову душу и провела кроз гомиле громава којима је поднебесје тешко и претоварено, а да би видео небо, мора да зна:

*Све што блатној земљи принадежи,
то о небу поњатија нема;
духовни је живот на небеси,
материје у царству гњилости.*

Идеја песникова дигла се као "капља росе са цвијета (или зрнце леда прозрачнога) при погледу свијетлога сунца" и стигла тамо где су светле искре океан Свемира саставиле. Дух небески је повео искру, лучу песникову "као мајка устрашена синка" и кроз шест небескола (светова) спустили се на брег од кристала. Тамо се чула небеска музика која му је "душу забунила" и изазвала електричне "стрецаје". Дух му је белом руком показао пут којим ће да лете, уз напомену: "Сва ти овде (о земљи) гину поњатија..."

Сав небосклон, све докле око допире, блистало је у светлости, а бесмртне луче као реке су се сипале: кроз валове небеске светлости летеле су милијарде комета. То је царство светлости.

СОТОНА И ЊЕГОВ МРАЧНИ ДЕО СВЕМИРА

На левој страни Свемира мрачан је шар из којег избијају црнокраке луче ("једини у простору светлом"). То је црно царство зла:

*Ад се зове, цар му је Сатана...
зло је њему једина утјеха.*

Страшним виђењем мрачне "катедре зла" песникова душа се уплашила, али га чувар "крила снијежнијех" подржава да сине огњем створитеља, јер је он "искра за небо створена":

*Бесмртнијем Богом помазана
те да не мисли на земљу у колевку смртних:
дје кукање и плач окруњена,
дје вјенчана глупост са тирјанством,
дје гњилоћа души командује
докле рочно одслужиш сужањство...*

ПРЕМА ТРОНУ СВЕВИШЊЕГ БОГА

Идеја-водителј и искра душе песникове сада долазе у царство чудеса и нове светлости. Ту је раскошна слика небеса, ту је Сунце на заласку (!) које осветљава највећи врх брега где горе невиђене боје. Ту су прозачне боје цвећа и растиња "где се горде кедри и јаблани", где су брегови од чистог рубина, а мостови од разнобојних дуга; гора од брилијаната (то је трондржна гора).

Планина је ушिकана (уљуљана) тихијем зефиром, а легиони Архангела Михаила првопрестолнога и архангела Гаврила лете као огњене муње, а око престола Свевишњег лете милиони шарова.

Није ли Његош овде у ове поетске описе Трондржне горе унео цвеће и растиње са земље, из кутова "земаљског раја"? Овде је и Свевишњи песник, што значи да је и поезија космичког порекла, дар од Бога, а тај посао ни Богу није лак:

*Свемогући на трон сједијаше,
творитељном зањат поезијом:
"Колико сам ја посла имао
док сам време отео мракама".*

ОДМЕТНУТИ ОД БОГА И НЕПОМИРЉИВИ САТАНА

Архангели Михаил, Гаврил и Сотона – сви су као архангели били равноправни, имали су исте чинове, али се Сотона после велике космичке катаклизме, која је настала у преегзистенцији, наљутио на Бога што му није дао више власти. Његош је пустио Сотону да каже разлоге своје љутње и

одметништва, демократски и слободно. Настао је спор. Божји заступници били су архангели Михаил и Гаврил, а Сотона је, као и два Божја заступника, имао своје легионе, борбене пукове. Сотони је приступио и Адам који овде није библијска личност но грешник због сарадње са Сатаном, па због његовог греха и данас страда човечанство, потомство његово, које на земљи живи.

Расправа је оштра. Посебно је жесток Сатана који овако разуме поделу простора после свемирске катаклизме:

*Ја допирем до границе мрака,
мрака мећем колико свјетлости.*

Горда је Сатанина душа отрована славољубљем и црнином. Он као небески војвода жели да својим легионима поколеба мир небески и да изазове погибију и хаос. Архангел Михаил покушава да га одврати са злог пута:

*Ах, Сатано, равночини брате,
обрати се, душо изгубљена,
пролиј топле сузе покајања...*

Михаил је на његовом образу видео погубне црте, па га благо кори што се назвао црним врагом и окренуо против Створитеља који га је "из једног атома" претворио у вечнога духа. Бог ће му опростити заблуду ако се покаје, али Сатана је одлучан:

*Не, не! – гласом крупнијем загрмје –
да га чује стан бунтовни цио –
Михаило, подобни ми чином,
али духом много нижи мене,
јер ти душа није ка и моја
благородном гордошћу заждена,
- проштенија не иште Сатана...
Рад часа је ваш владалац горди
мене из сна будио вјечнога
и дружину моју благородну
кад нам круне самодржавија
ставит није на главе мислио?!*

Сатана је тврдоглав и упоран, а Михаил и Гаврил желе да му помогну, па моле Створитеља да му опрости, јер им је Сатана "друг блистатељни", јер су сви истога чина, па је и он "њихан хором бесмртне љубави".

Створитељ им открива тајну која ће им "усколебат душе", - да горди и славољубиви војвода Сатана хоће мир небески да поколеба и да ће све да

извргне у погибију. Његова је зловна и пакосна душа зло у себи зачала, зато мора бити кажњен. *Њега су мраке зацариле да саставља нови круг небески.* Он је "из мрачнога лона природина и Адама на зло превластио". Они хоће силом да отму престо и "да у мрак утопе мирове". У томе је и лаковерном Адаму превласт обећао.

Михаил и Гаврил опет једногласно моле Створитеља да заустави свој праведни гнев:

*од вјечнога овог несретњика...
Атом уђе у сунчану зраку
толи неће у немирну душу,
дако дођу к себи изгубници,*

али Створитељ каже да "Отривношћу надојена душа... / и завишћу слепом запаљена / - пут истине никад видјет неће". Зато је Сатана лишен светиштва.

Сатана каже да би више волео да је вечно остао у свом сну но што је на свет изишао - "да умножи гордост поноситу / несноснога (свога) противника" и да умножи његову славу, јер је "гордости метну границу" и себе окрунио.

Преегзистенцију је уништила космичка катаклизма која је била страшна:

*Величину првијех небесах
изненада рок ужасни стиже:
некаква ти погубна судбина
усколеба простор и мирове,
и буре се страшне разјечаше...
Мирогубни стреси зачесташе...
Гладне бездне отворише уста:
у тренуће ока лаганого
сва божанства с престола падоше,
сви се хуком стравичним скрушише...
Кад итаху погребу шарови,
један другог у лет раздрабљаху,
на комате лећаху безднима.*

Сви мирови одлетели су у вечну погибију, само је један, по некаквој "слијепој судбини" неоштећен остао:

*На коме се грдни престол виси
противника мога ужаснога.
Е, куд среће да је и он тада
у гробницу пануо мировах
и свјетлости погасио зраку!*

А Сотонин противник, Бог, из хаоса здробљених небеса почео је да ствара мале мирове које је, по Сотони, пунио слабим житељима како би му сви били покорни. Онда је Сатана са ужасом крикнуо:

*Иштем владу да подијелимо!...
нек се сваки са врховном влашћу
на свом небу горди и велича!*

Сатана се надао да ће испунити своју намеру, уз помоћ Адамову, и кад је то изговорио – милиони гласова подршке јекнули су из грла његовог легиона који се гигао "ка по равни сазрела житија".

Гаврил је покушао да смири Сатану, али црни легион грајом пресече његову реч. Преговори нису успели, као што нису успели преговори са Турцима у "Горском вијенцу", као што ни данас у савременом свету не успевају многи преговори, па на крају долазимо до неизбежног сукоба. Бој између Сатаниних легиона и легиона Створитеља које су предводили Божје војводе Архангел и Гаврил био је неизбежан.

Богу верне војводе Архангел Михаил и Гаврил "на зефирна полећеше крила / међу своје блажене полкове".

ОПИС КОСМИЧКОГ БОЈА И ЊЕГОВЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Блажено и мирно небо претвори се у страшно позориште. Под заставама ускипели легиони, стравични су њихови покрети. Чула се "ломна јака војничке музике", јечали ратни поклици. Међу бесмртнима уждио се бој са највећим степеном свирепости. Копља, мачеви и пламене стреле били су обојени анђеоском крвљу.

Није ли Његош ове ратне реквизите пренео са земље у космичке ширине, међу невине анђеле?

ТРЕЋИ ДАН

Адам је у сну чуо Божје карање, па се покајао и одустао од боја. Због издајства, навукао је на себе срџбу Сатане.

Сатана је прогнан до границе неба. Он и његова војска падали су у мрачан, гладан и врео понор пакла:

*Три дана су адски легиони
непрекидно за њинијем царем
потоком се црнијем сипали
у димљива жвала тартарова,*

а тамо Сатанину војску нападају чудовишта, смрад, змије. Чула се дрека и кривања несрећника, па се чинило да тартар неће издржати, да ће прснути у комаде, али Кербер, чувар пакла, заурла из дубине:

*да је стадо у своју торину
и да стражи врата од тартара.*

Отпадници неба и светлости представљени су као наказна створења: црна су им лица, са реповима су и роговима. Уста су им расклопљена, многим се за врат окренула. Сви непрекидно хуле Бога.

СТВАРАЊЕ ЗЕМЉЕ

После победе над Сатаном, Бог је земљин шар створио од хаоса и мрачне прашине. Поставио га је близу мрачнога ада ради привременог и тешког заточења грешног Адама и његовог рода. На земљи ће бити воде, тихих и грабљивих порода и отровног гада пузећег. Тако ће Адам и његов пород бити лишени блаженства небеског "ка да небо нијесу гледали". То је казна због немирног духа, привремена казна којом се осуђују да "У окове блатне тјелесине" одживе свој кратки век. На земљи ће се хранити од свога рада – биљем, водом и животињама, али:

*Са плачем ће на земљу падати,
са плачем ће на земљи живјети,
са плачем се у вјечност враћати.*

"Лаковерни земаљски сужњеви / биће сумњом отровани љуто". Људи ће бити мучитељи једни другима, али себи највећи. Лице човеково на земљи биће слично анђеоском, само ће му бити удахнута једна искрица небеске љубави да му тужну и кукавну судбу мало ублажује, јер, иако је у ропству – умно је створење.

Сатана ће из мрачнога ада и даље утицати на издајника Адама и његов пород – да хуле небеску светлост и да хвале мрачно име Сатанино и његове адске војске. Но, људи ће са својега шара моћи да гледају једно Сунце и многе небеске минове који ће заслепити Сатанине мрачне очи.

Адам сада на земљи није само дух, он је отелотворен. Са њим је дивна сапутница која му живот ублажава. Заборавио је небо када је на њему био само дух. Сада је земаљски човек, привремено на издржавању казне због служења Сатани.

Али, проклетство је остало и на његов пород. Први убица на земљи је Адамов син Каин, а "Каинови безбројни потомци / злом свакијем земљу испунише".

Земља је пуна изрода који славе мрачне идоле. Њима се радује Сотона, врховни цар таме. Сва зла која се на земљи дешавају, плод су Сатаниног

утицаја. Земља се разболела од свакојаких бољки којима се тешко налази лек. Зато Створитељ каже:

*Када Адам с легионом својим
осуђено изврши сужањство...
у мракама вјечног ридања...
Посље земљу, ужаса катедру...
гњездилите човјечје несреће...
отровану горкијем сузама...
њу ће огањ божанствене правде
у дан судњи у једно тренуће
сажећ својим свештенијем пламом.*

А дотле:

*Сунце правде и земљу огрија,
храм се мрачни засја заточниках
-робовима олакшаше ланци.*

*Завршићу једном народном изреком:
Није лако с Богом ратовати!*

"LUČA MIKROKOZMA" OF NJEGOŠ AND COSMIC WORLDS

Astronomical and cosmical views in "Luča Mikrokozma" of Njegoš were considered.